

Nr 77

Av herr **Lundberg**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 1969: 128, med förslag till fastighetsbildningslag.

Enligt regeringsformens § 84 sägs att »Grundlagarna skola efter deras ordalydelse i varje särskilt fall tillämpas». Trots denna grundlagsregel synes bl.a. Kungl. Maj:ts proposition med förslag till fastighetsbildning stå i direkt strid mot gällande grundlag och kan icke av riksdagen avgöras utan en omfattande grundlagsändring eller att vår grundlag avskaffas. Eftersom ändringar i jordabalken aviserats, att 1950 års lagar om gräns mot vatten, fiskerätt m. m. även måste betraktas som grundlagsstridiga och därmed skulle bl. a. en återbetalning av miljonerna för s. k. intrång i fiskerätt aktualiseras, finns det anledning för riksdagen att klart kräva respekt för gällande grundlag, och, om ändringar skall vidtagas, måste även riksdagen kräva att detta skall ske i enlighet med givna regler, och riksdagen bör därför avslå proposition 1969: 128.

I sitt bekanta svar till Karl XI vid 1682 års riksdag om konungens rätt att stifta lag förklarade ständerna, att om Kungl. Maj:t utfärdade några stadgar, plakat, reglementen, förordningar eller funne nödigt instruera ett eller annat kollegium eller några personer, vore detta visserligen dem det anginge »fuller en lag, den de pliktige vore att följa», men ej en sådan som Sveriges rikes lag, vilken anginge hela riket och alla ständerna i gemen.

Grundlag skall inte givas annat innehåll genom civillag. Inte heller kan grundlag på konstlad väg motivera en lagförklaring, eftersom riksdagen numera är samlad varje år och i stort under hela året. Grundlag skall i enlighet med dess ordalydelse följas. Den medger icke civillagens politiska anpassning till en handfull personers tyckande eller ämbetsverkens vilja att ge ut författningar, som föga skiljer sig från att de uppfattas som givna lagbud. Då ämbetsverkens antal snabbt växer och därmed general- och överdirektörerna m. m.:s tillväxt är oroande och det i alltför många verk gives föreskrifter som påminner om beskattningsrätt och lagbokens växande omfång, finns det anledning att med kraft ge till känna vad de folkvalda församlingarna tänker, vill och bestämmer inte minst i fråga om jord- och fastighetsfrågor, som är så jordnära.

Innan frågan om exempelvis fastighetsbildning kan avgöras i riksdagen måste den gamla men ständigt aktuella frågan om vilka naturtillgångar, mark och vattenområden som tillhör kronan vara klar och dessa praktiskt återförda till kronan.

I den mån statstanken på 1500-talet vann styrka fastställdes, att vissa markområden och alla vattenområden i vårt land tillhör kronan. Mark och vattenområdena i t. ex. de norrländska och mellansvenska länen är genom ett klart besked i Gustav I:s plakat och påbud den 20 april 1542 ett kungligt regal och hör Sveriges krona till. Detta plakat sattes på prov genom Karl XI:s reduktion där adeln, Gustav II Adolf, drottning Kristina, Axel Oxenstierna m. fl. fick erkänna och återlämna till kronan vad de orättmätigt avhänt den.

I den gamla landslagen fastslogs: »att konungen icke hade rätt att förminska kronans gods och intäkter annan konung till förfång vid äventyr att efterföljande konung ägde återtaga vad olagligen blivit kronan avhänt».

Under en hård och speciellt antidemokratisk period i Nordens historia tillkom Kristoffers allmänna landslag under konungens och rådets auktoritet. Den fördes ut i det svenska rättslivet genom en kungl. förordning av den 11 juni 1442. Även om Kristoffers landslag tog speciella hänsyn till »stormannaklassens» intressen och tillkom under ett ur demokratisk synpunkt mörkt skede i svensk historia, så kunde de makthavande ej undgå att ta viss hänsyn till den gamla allmoge- och sedvanerätt som av ålder varit, och vilken även finns i den gamla romerska sedvanerätt från omkring 450 år f. Kr. i »de tolv tavlornas lag».

I regeringsformens § 77 sägs: »Kungsgårdar och kungsladugårdar med därtill lydande hemman och lägenheter, kronoskogar, parker och djurgårdar, krono- och stallängar samt laxfisken och andra kronans fisken samt kronans övriga lägenheter må konungen icke utan riksdagens samtycke genom försäljning, förpantning eller gåva, eller på något annat sätt kronan avhända. De skola förvaltas efter de grunder, riksdagen därom föreskriver; dock att de personer och menigheter, som, efter hittills gällande författningar, sådana kronans tillhörigheter nu innehava eller nyttja, må njuta laglig rätt därå till godo, samt att odlingar eller odlingsbar mark å kronoskogarna må i vanlig ordning efter nuvarande eller framdeles blivande författningar, kunna till skatte försäljas.»

I 78 § föreskrives: »Ej må någon del av riket kunna därifrån söndras genom försäljning, förpantning, gåva eller å annat dylikt sätt.»

Enligt landslagens och grundlagens föreskrifter kunde bl. a. kyrkoreduktionen från åren 1453 och 1454, Gustav Vasas och Karl den XI:s reduktioner genomföras.

Grundlagens tillkomst blev i viss mån den tidens sociallag. Den gav åt kronan skydd, men den gav även åt de mindre bemedlade rättigheter att ur kronans »reservat» ta eller disponera nyttigheter från jakt, fiske och skogen för att de över huvud skulle kunna överleva i ett hänsynslöst överklassamhälle. Grundlagen skulle beakta *samhällsnyttan*, men skulle även ge medborgarna ett visst rättsligt grundskydd mot godtycke: grundlagen skall följas enligt ordalydelsen och vara en sorts rättslig riksläkare. En do-

mare, lantmätare, landshövding, ämbets- och tjänsteman eller politiker skall följa grundlag även om exempelvis domaren, rättstillämparen etc., enligt sina sociala, politiska eller utbildnings- och uppfostringsmässiga värderingar vill ge uttryck åt annan lagtolkning. Det är självklart att all lag kan ändras, men då måste varje ändring följa de regler som gäller.

Karl den XI:e tillgrep sin reduktion för att stävja de enorma lagbrotten evad det gällde kronans egendom men även allmogens. Han kan knappast beskyllas för demokratiska och folkliga hänsyn, det förefaller mer vara en nödvändighet att hävda och få respekt för lag och de intressen han företrädde. Tyvärr har tiden efter år 1700 präglats av ett civilrättsligt och författningmässigt godtycke, som fört till att hänsyn till och respekten för grundlagen alltmer begränsats till den vördnad som riksdagen visar när ändring i grundlag delgives.

Under det skede som kan räknas i ca fyra sekler har det politiska skeendet varit styrt av civillagens föränderlighet och anpassning till förmån för de ekonomiskt starkas intressen. Dessa sekler visar även ämbetsverkens godtyckliga utgivande av författningar, som oftast stått i strid med eller helt bortsett från grundlagen, som utan ändring i angivna punkter gällt i flera hundra år.

Hilding Eek påtalar: »Att domstolarna vid utförandet av sin grundlagsprövning skulle hålla sig strikt till en så att säga teknisk tolkning av grundlagen torde nämligen förutsätta verksamma kontrollmedel mot domaremakten från den politiska maktens sida. Saknas sådana — och i svenskt författningssliv äro kontrollmedlen mot domaremakten så försvagade, att de i detta sammanhang måste betecknas som helt frånvarande — är man, om en domstolarnas generella prövningsrätt faktiskt uppehålls, framme vid en domaremakts politiska supremati; ett fritt spelrum är lämnat dennas egna maktsträvanden och för hävdandet genom dömandet av de politiska värderingar som besjåla domarkåren och enskilda domare. Och det är icke antagligt att domstolarna, tillerkända en okontrollerad politisk makt, skulle underlåta att ta denna i anspråk. Montesquieus huvudtes att det är en evig erfarenhet, att varje människa, som har makt, är benägen att missbruka densamma, är här att bringa i åtanke. I domens psykologiska motivationsprocess komma efter hand de fria faktorerna att dominera.

Vår mening är alltså, att erkännandet av en domstolarnas obegränsade prövningsrätt i nutida svenskt författningssliv under motivering, att denna prövningsrätt blir en garanti för grundlagarnas iakttagande, bygger på ett cirkelresonemang.» Se även Stjernbergs analys av samma fråga. Ett tillkrånglat process- och rättegångsförfarande, som gör dem obegripliga för den stora allmänheten, kan inte dölja detta faktum. Man kan inte komma bort ifrån att den dömande makten och byråkratin är en maktfaktor i det svenska samhällslivet, som genom en växelverkan satt grundlagen ur spel och utövat ett dominerande politiskt inflytande på de ekonomiska, sociala och

kulturella områdena samt sakrättens områden, som skövlat kronans tillgångar och skadat förutsättningarna för en drägligare tillvaro för de lägre inkomsttagarna.

Vid sidan av riksdagen och konungen har ämbetsmannaklassen, byråkratin, i förening med domarmakten, fått eller haft en maktställning, som i detta sammanhang har sina rötter i ett klasstyre som utbyggt efter 1600-talet, till detta bör läggas att vi under dessa sekler haft en påverkan av till Sverige inflyttade adels- m. fl. inflytelserika personers inverkan på rättsfilosofin mot en övervikt för civilrätten på bekostnad av gammal sedvanerätt och grundlag, och på så sätt fick de kapitalstarka intressena en nästan obegränsad makt.

I särskilda utskottets betänkande vid 1823 års riksdag varnar speciellt dess ordf. Sparre för domarmaktens farlighet och framhåller att »Domaremagten, skyddad under formernas tjocka sköld och i sina missbruk aldrig angripande massan och de allmänna Statsförhållandena, utan endast plågande individer i deras enskilda förhållanden. Historien uppvisar hundrade Stats-förändringar verkställda genom styrkans mellankomst — af Konungarne mot Folken, eller af Folken mot Konungarne; hon visar ingen mot domaremagten, hvars ständiga nödvändighet icke ens medgifver att den ögonblickligen kan upplösas, för att af en ny ersättas.

Att Domaremagten likväl kan missbrukas, läser icke betviflas; eller har man aldrig hört omtalas vrånga domar, advocatorisk ledning af rättegångs-ärenden, förhållen rättvisa genom formernas användande till tidsutdrägt ? — Men då de öfriga Stats-magternas missbruk reta, och derigenom föranleda till corrigerande brytningar, utprässar Domaremagtens missbruk endast tysta suckar och vanmäktiga fårar.

Af dessa skäl anser jag, för min del, ingen af Stats-magterne, så farlig som Domaremagten.»

Denna bedömning synes hård men torde ändock inte vara tillräckligt hård för att beskriva den fullständiga rättslöshet som under några sekel gick över vårt land där »Constitutioner kunna vrängas, all rätt kan missbrukas, all pligt kan underlåtas». Att äganderätten till enorma mark-, vatten-, naturvärden m. m. genom länstyrelser, lantmätare, domarkår, ämbetsmän och ämbetsverk m. m. utan hänsyn tagits från kronan, bönder, torpare och backstugeägare och överlämnats till adel och ridderskap, brukspatroner och skogs- och markjobbare, tomtjobbare etc. har förorsakat samhället såväl som den stora allmänheten obotliga skador.

Det är därför nödvändigt att, innan samhället provat och utrett samt återtagit kronan tillhörig mark, det inte vare sig på jordabalkens, fastighetsbildningens eller äganderättens områden vidtager några åtgärder, som kan ge dessa mot grundlagen stridande självtagna brottsliga handlingar någon som helst karaktär av samhällets accepterade. Det är märkligt att Kungl. Maj:t ännu icke hunnit behandla en äganderettsfråga som inlämnades redan på 1660-talet.

Man skall inte glömma bort, att den utlösande orsaken till Karl XI:s reduktion var den tidens politiska makthavares skandalösa utnyttjande av domare, lantmätare, ämbets- och tjänstemän för egen vinning. Övergreppens innebörd framgår av det secreta utskottets protokoll och utlåtande av den 26 februari 1689 vari bl. a. sägs:

»Först att dhet Kongl. Reductions-Collegium hafver tvärt emot 1655 åhrs stadgas 27 § försåldt åthskillige godz uthan Hans Kongl. Majj:tt nådige villie och vetskap, hvilket Hans Kongl. Majj:tt rättvijsligen hafver ändrat och sådana kiöp förklarar af intet värde, som ock att samma godz skulle till Hans Kongl. Majj:tt och cronan erkiennas.

2. Att dhen förra Reductions-Commissionen har låtit dhe kiöpegodz för löhner och ofruchtbara capitaler opåtalde, när kiöparen allenast hafver upvijst klart kiöpebref och qvittance på contante penningar, där doch nu helt annorledes finnes, att icke allenast sådana kiöp för löhner eller andre praetensioner äre af Hennes Majj:tt Dråttning Christine vordne förbudne, uthan och, det som mehr ähr, att inga penningar äro lefvereradhe, fast så i kiöpebrefvet är infört. Sammaledes är och vordet undersöckt, huru Hans Kongl. Majj:tt och dess rijke är förnär skiedt genom dhet gamla kopparcompagniets vinst och interesse, hvarföre stoor godz Hans Kongl. Majj:tt och dess rijke till största skada och förminskning i des incombster äre kiöpte.

3. Haar dhen förra Reductions-Commissionen förklarar åthskillige godz för adelige, som doch nu finnes vara publique, dem Hans Kongl. Majj:tt har skiäligit funnit att indraga. Elliest och hafver Hans Kongl. Majj:tt pröfvat nödigt att erkienna under Cronan till statens sulevation alla sådana lijfztijdzförlåhningar, som voro på förbudne orter belägne, doch derjemte nådigst ansedt the fattigas tillstånd och låtit dhem vederfaras en mycket stoor nådh» »Och kunna vij så samptelige som särdeles Ridderskapet och Adelen härhoos inte underlåta att betyga vår aldra underdånigste tacksamhet emoth Hans Kongl. Majj:tt för så mycken oss vederfaren Kongl. nådh, i synnerheet att Hans Kongl. Majj:tt nådigst hafver velat förskona oss för effterräkningen på dhe okiöpte räntorna, jembvähl af Kongl. mildheet efftergifvit mycket af teh besären, som oss elliest hade kunnat öfvergå genom dhet gamla koppercompagniet, såsom och lindrat nådigst medh dhem, som genom een och annan commission äre vordne graverade» . . .

Liksom vid Karl den XI:s reduktion omkring 1689 borde både Kungl. Maj:t och riksdagen i enlighet med grundlagen, av dem som otillbörligt lagt beslag på kronans såväl som en del bönders, torparens och backstugusittares egendom, återkräva och begära gottgörelse för egendom, otillbörligt nyttjande, i fråga om vattenområden och kronomark etc. som bruksägare, skogspatroner m. fl. otillbörligt lagt beslag på, trots att kronans egendom icke enligt grundlag med äganderätt kan överlåtas eller säljas.

De rekognitionsskogar och vissa uppdrämningsrätter som kronan med nytt-

jande- eller dispositionsrätt av sina allmänningar upplät för kolfångst etc. och för vissa begränsade uppgifter till bruken, alla vattenområden och fallrätt som möjligen kunde för begränsad tid upplåtas för nyttjande, all skogsmark som vid avvitrtingarna upplåts till nybyggare och odlare av jord, med dispositionsrätt till husbehovsskog och stödskog, var endast disponibla nyttjanderätter som icke kunde säljas eller skingras, eftersom kronans äganderätt aldrig kunde säljas. S. k. skatteköpshemman kunde icke med äganderätt överlåtas till vare sig bolag eller enskilda, de tillhörde kronan och fick inte säljas. Rätten till husbehovsfiske i vattendragen liksom husbehovsjakt i Norrland m. fl. områden var av ålder en allmän nyttjanderätt för allmänheten. I de nordliga och mellansvenska länen var dessa nyttjanderätter en livsuppehållande nödvändighet.

När bruken nedlades eller tvingades att nedlägga sin drift skulle skog, hemman etc. återlämnas, vilket är i enlighet med grundlag och vad som bl. a. en direktör Claes de Frietceky's påpekar i ett memorial den 11 aug. 1766 till R. o. A., där han klagat över att när bruken nedlägges eller när »de tvinga en bruksägare att nedlägga sit bruk, då han tillika förlorar alla sina derunder lydande hemman, som då skola tillfalla cronan eller bördeman utan laga undersökning, om han igienom sin förra näring förvärvat sin ägendom, utan ärsättning för hvad han mister, då köpeskillingen ånyo skall ärsättas cronan, och utan afseende på dess laga fång, då bördemans rätt blir större än deras, som ägendomen lagl. innehaft».

De egendomar som De Geer disponerade i Uppland och annorstädes skulle för länge sedan återkrävt, och försäljningarna måste vara olagliga, eftersom stordelen av marken enligt grundlag tillhör kronan och icke får säljas.

Ett typiskt fall av laglösheten och hänsynslöst maktövertagande är Ångermanland, som kanske är det värst utsatta landskapet för baggböleriet, akt- och kartförfalskning etc. Man kan fråga hur kunde friherren, guvernören, lagmannen, generallöjtnanten, landshövdingen m. m. Karl Larsson Sparre, enligt påpekande av bergmästaren år 1750 utan »att någon viss trakt af bergkollegium till brukets nödortft ej vore anslagen», och trots att Sparre icke ägde mark, och varit utsatt för reduktion, redan 1660 börja bygga vid Graninge bruk. Då åtkomsthandlingar saknades och brukaren ändock ville få avvitrting uppgavs att »Orsaken till dröjsmålet uppgifves hafva varit, att tillförlätelig affattning öfver denna trakts läge och skogens sträckning ej varit att tillgå». Patron lät då på våren 1754 e. o. lantmätaren Lundström kartlägga marken och begärde förrätningens omedelbara fullföljande. Bruket hade efter Sparre överlåtits till Fleming och därefter till Johan Clason m. fl. som brukare. När Clason övertog bruket klagade han över att han inte fått originalhandlingar — ca 30 st. — som uppgivits skulle finnas. Graninge bruks historiker Joh. Ax. Almqvist (1909) konstaterar om dessa omnämnda handlingar: »En del återfanns men de flesta saknades. Förteckningen på dessa sistnämnda handlingar är af intresse, ty den upptager en

del aktstycken, som Clason väl ägde rätt att vänta skola finnas, men hvilka icke desto mindre sannolikt aldrig existerat. Dit höra fastebref på vissa hemman i Graninge och ett föregifvet privilegium på knipphammarverken, som jag förgäves efterletat i bergskollegie arkivserier».

Eftersom på 1760-talet bland intressenterna bl. a. ingick ortens länsman, häradshövding och andra viktiga personer kunde olika transaktioner lokalt beslutas och få sken av laglighet. Trots att vederbörliga handlingar saknades för ett s. k. skatteköp lämnade advokatfiskalämbetet tillstyrkan och kammarkollegiet fastställde skatteköpet den 24 dec. 1860. Eftersom kronan äger mark- och vattenområdena kan inte ett verk sälja kronans mark och sätta grundlagen ur spel. Trots detta köpte militära myndigheter år 1890 i Graninge av kronan(?) ett övningsfält för 72 286 kronor och senare mark för ett pris av 2 000 kronor per tunnland, men lämnade betalningen till bolagsherrarna. Sedan den 26 juni 1965 finns ett vilande köpebrev som upprättats mellan kungl. fortifikationsförvaltningen och bolaget för köp av mark.

Varken avvittring eller skatteköp kunde ske i strid mot grundlagen och landslagens principer från Kristoffers landslag, och till dess de ändras måste äganderätten till dessa omfattande egendomsområden ligga kvar hos kronan.

Märklig är epilogen Graninge nådens år 1969 då en familj, som i rätt nedstigande led (även från Fleming) bott, levt och arbetat i Graninge sedan 1600-talet och som genom avvittring och urminnes hävd har nyttjanderätt till fiske i alla vatten, i första hand inom hela området, av bolaget stämts för olaga fiske i en dytjärn, som bolaget olagligt och utan dom utdämt, och ansvarig lantmätare åberopas som sakkunnig och vilken lantmätare åberopar att bolaget i avvittring 1771 och 1759 tillerkänts vatten, trots att bolaget vid denna tidpunkt icke ägde området och först år 1862 fick det olagliga skatteköpet till stånd och i strid mot grundlagen.

Ännu år 1970 åberopar en del bolag de gamla avverkningsrättskontrakten som en sorts förvärvshandlingar, inte minst bolagen i Dalarna, Värmland m. fl. platser, allt synes rättsligt vara möjligt.

Departementschefen säger och i proposition 1969: 128 fastslås att det är »mest lämpligt att låta anteckningen i fastighetsregistret ersätta fastställelsen som yttre tecken på att en fastighetsbildning blivit genomförd. Först i och med registreringen torde fastighetsbildningen böra bli definitiv i den bemärkelsen att den inte skall kunna angripas med allmänna rättsmedel, och först därmed inträder alltså dess fulla rättsverkningar. En sådan ordning innebär att redovisningen i registret får utslagsgivande betydelse för vad som utgör fastighet för sig».

Den som under några sekel i litteratur etc. följt fastighetsbildning, jordförvärv och rättslösheten på detta område, för de ekonomiskt svaga, torde ha en känsla av att Luthers lära tolkad i Alf Ross ord är: »Att det också är meningslöst att sätta sig till motvärn därför att makt och våld aldrig är medel

för något gott. Å andra sidan är makt och våld ej heller något att frukta, eftersom de dock aldrig kan beröva den kristne hans sanna frihet, samvetets och själens. Här ligger gränsen för den världsliga maktens räckvidd och den kristnes lydnessplikt. Han har rätt och plikt att göra passivt motstånd mot samvetstvång. Martyrglorian kan ingen förneka honom. Om fursten befäller dig att tro något ogudligt eller att förneka Bibeln skall du svara honom, att det icke tillkommer Lucifer att sitta vid Guds sida. 'Min herre (skall du säga), jag är skyldig dig lydnad med min kropp och min egendom. Men om du fordrar min tro och min Bibel, så vill jag icke lyda'.» (Enligt Carlyle lär år 1530 skett en förändring i Luthers ståndpunkt, och han medgav att furstarna hade rätt att sätta sig upp mot kejsaren med makt, såvida författningen gav rätt därtill.) Det förefaller som dessa Luthers rekommendationer skulle även vara de rekommendationer som i fråga om sakrätter, i fråga om kronans egendom, lämnas till medborgarna i vårt land när det gäller samhällets gemensamma äganderätt.

Även om »demokrati och liberalism är skilda begrepp utan inbördes sammanhang», och »Konservatismens ledande idé är, att det som har bestått under lång tid avspeglar Guds vilja eller ett inre, inneboende förnuft och därför också existerar med nödvändighet och rätt», att centerpartiet och socialdemokratin i fråga om att hävda samhällets äganderätt och grundlag borde vara nära varandra, så borde väl i en tid med bostadsbrist och tomtjobberi, då natur- och miljöfrågor samt förebyggande sjukvård är så aktuella, det väl vara möjligt för alla partier att kunna ena sig om att hålla och följa grundlag och med dess möjligheter till samhället återföra vad som av ålder varit och, enligt grundlag skall förbli, bibehållas som ett grundskydd för både människor och svensk natur.

Även om man i politiken såväl som i juridiken kan få uppleva de mest förunderliga förändringar som kan bli en följd av att givna och gällande grundlagar överges, så borde vådorna av liberalismens för vårt land olyckliga följdverkningar vara avskräckande. Även om denna ofullbordade *idé eller -ism* betraktas som ett ekonomiskt olycksfall så fick den för vårt land, speciellt kanske för Norrlands befolkning och försörjning, i sitt följe en oerhörd nöd för de många inom jordbruk, industri och näringar, som endast kunde lita till sin egen arbetskraft och inte hade kapital för att skörda guld och genom spekulation skapa personlig makt och ära för de få, men elände och nöd åt de många.

Det borde väl nådens år 1970, då vi talar om ökad jämlikhet, frihet och rätt, vara på tiden att de, som har ansvar för vårt rättssväsen och trygghet till olika nyttigheter, vilka alla borde ha rätt till, att från samhällets sida med grundlagens rätt återkräva vad som samhället äger och skall äga, i stället för att skapa lagligt skydd för dem som olagligt lagt sig till med kronans enskilda och samfälliga egendom och kränkt grundlag?

I 1904 års utredning, där bl. a. L. Douglas, Frans Kempe, Arvid Lindman

och Carl Lindhagen var ledamöter, sägs även att Adam Smitths ekonomiska teorier, liberalismen, i början av 1800-talet kom till vårt land, där man i den ekonomiska politiken gjorde den olyckliga tillämpningen av dem, att jordegendom ansågs ej kunna i allmän ägo under något förhållande komma till sin rätta användning. Därför blev det en allmän strävan att avhända det allmänna all jordegendom och införa den uti enskildas besittning. Liberalismens skadeverkningar i vårt land, speciellt för Norrlands befolkning och dess försörjning, som fick uppleva ett otroligt hänsynslöst baggböleri vars framfart slog sönder det mesta av jordbrukarnas och de mindre inkomsttagarnas framtida försörjningsmöjligheter, var vida farligare än merkantilism och konservatism.

Liberalismen blev enligt Eli Heckscher »merkantilismens testamentsexekutor, den sopade bort de tusentals spåren av den medeltida upplösningen och genomförde sålunda vad merkantilismen hade velat men icke kunnat. I den faktiska verkligheten var det därför liberalismen som representerade planhushållningen, i många gånger större skala än någon föregående ordning hade gjort, om man med planhushållning menar en omformning av samhället efter bestämda ideal. Planen var visserligen motsatsen till statsingripanden i det ekonomiska livet och ännu längre från direkt statlig drift. Statsmakten skulle långt ifrån elimineras, den skulle tvärtom stärkas och blev också stärkt, framför allt genom att man för första gången fick en hederlig och kunnig, avlönad kår av yrkesämbetsmän; men statsmakten skulle samtidigt hållas inom trånga gränser, inskränkas till rättsordningens skydd utåt och inåt, sålunda till rättskipning, polismakt, förvaltning och försvar. Det blev slut med den pittoreska oordningen». . . . Liberalismen kritiserades inte för »brist på planmässighet, det var tvärtom dess doktrinära rätlinighet, som inte vill böja sig för de irrationella krafterna hos människan, för olikheterna mellan länder och landsdelar samt historisk tradition. Det var inte mer utan mindre ordning än liberalismen skapade som romantikerna ville ha. Visserligen ineffattade det romantiska idealet alla slags ingripanden, med rötter århundraden bakåt; men de ingripanden som påyrkades och som liberalismen hade satt åsido stodo icke i planhushållningens utan i planlöshetens». . . . »Därför fick också den stora omvälvning som har kallats den industriella revolutionen fortgå med mycket ringa omsorg om de tusentals människors andliga och lekamliga välfärd som blevo dess offer» . . . »Att just statsmaktens underlåtenhet att gripa in på det ekonomiska området skulle lämna fältet fritt för privata maktkombinationer var vad liberalismen förbisåg, och i det fallet såg den mindre skarpt än merkantilismen hade gjort. Detta var ett av dess både teoretiskt och praktiskt mest ödesdigra förbiseenden.»

Bland liberalismens för vårt land och folk ödesdigraste insatser var att den släppte fram okontrollerad spekulation, satte svensk grundlag ur funktion samt slog sönder de relativt stora naturvärden i form av alla vatten-

områden och marktillgångar som vi genom vår grundlag och folktradition trots alla reaktionära krafter ändock hade lyckats rädda. Liberalismens intåg i vårt land innebar en ekonomisk koncentration av makten till ett fåtal. Försörjningsfrågor, trivsel, miljö, bostads- och trygghetsfrågor offrades för folket och blev utdelningen av det liberala hasardspelet.

Rättsordning utåt och inåt, rättskipning, polismakt, förvaltning och försvar, som liberalismen talade om, kom bort. Kvar stod planlöshetens kalla verklighet.

Det tidsskede som helt glimtmissigt skildrats ligger i stort före den politiska demokratins genomförande i vårt land. Den tidsperiod som då avslutades ägnades bl. a. åt skatteköpsrätten som 1919 förbjöds t. v. I detta sammanhang både 1910 och 1919 framfördes frågan om ett statens tomträttsinstitut. Det förefaller då att riksdagen blivit underkunnig om att vi hade en grundlag och att försäljningen av kronans egendom under något århundrade och skingringen av kronans egendom var olaglig. Ett bolag gjorde 1919 anspråk på att för 500 à 600 kr. i skattelösen få överta en kronans egendom som värderats till 1 800 000 kronor, även om det inte var den mest ofördelaktiga skingringen av kronans egendom som gjorts.

I äldre tid var fastighets-, jord-, vatten- och andra hithörande egendomsfrågor livsfrågor för de många. År 1698—1699 dog drygt 100 000 personer i svält. Om de inte haft rätt till fiske, jakt och andra nyttigheter från kronans markområden skulle nöden varit katastrofal. Kronans gamla regalerätter knutna till gammal sedvanerätt, Helgeandsbeslutet 1282, Kristoffers landslag 1442 och grundlagen var inte uttryck för humanism från vare sig kyrkans eller adelns herremän. Grundlagen gav uttryck åt att kronan måste garantera befolkningen att kunna överleva. Men det är märkligt att medeltidens politiskt ansvariga trots allt ändock liksom anade eller förstod betydelsen och nödvändigheten av att vattenområden och dominerande mark- och naturvärden måste vara kronans och åtnjuta grundlagsskydd.

Det är då märkligt att dagens demokratiska samhälle under sin korta tid aldrig återtagit kronans egendom och följt den grundlagsenliga rätt som skall ligga i att: land skall med lag byggas. Kronan, Sveriges samtliga innevånare, vet att bostadsfrågan, fritids-, naturvårds-, miljöfrågor, trivselfrågor, förebyggande sjukvård m. m. kräver omedelbara och vittomfattande åtgärder och enorma ekonomiska insatser. Det gäller att skapa harmoni och trivsel för såväl människor som den fauna och flora vi vill skall överleva. Vatten-, luft- och markföroreningarna måste stoppas, och kronan har aldrig förr haft ett sådant livsbehov att återtaga all sin egendom och ekonomiska resurser, som enskilda i strid mot gällande grundlag egenmäktigt lagt beslag på. Kronans egendom och äganderätt måste först klaras, innan den s. k. enskilda äganderättens gränser kan bestämmas. Norrlands befolkning, kanske främst Ångermanlands, har drivits från sin bygd genom att grundlagen och samhället under århundraden aldrig gett allmogen sitt grundlags-

enliga skydd mot överhet och baggböleri. Vill vi ge Norrland m. fl. län rätt att leva räcker det inte med att konstatera flyttlassens antal och befolkningsminskningen. Nu är det tid att visa att vi har respekt för människorna i de olika bygderna, det krävs handling och inte juridiska hårklyverier, nu måste vi visa respekt för grundlag och ge civillagen den mer underordnade plats i samhället den länge bort ha.

Jag kräver att vanliga medborgare, med bristfällig utbildning och ekonomi, skall veta och följa lag och avtal. Jag anser med rätta att i ett rättssamhälle är detta en dominerande fråga. Men kräver vi att svensk allmoge skall förstå att avtal skall följas, måste även de som stiftar eller tillämpar lag själva i första hand följa grundlagen, som ju ändock är av högre valör än all annan lag. Civillagen kan krypa bakom intressen, motiveringar m. m., men grundlagen skall följas efter dess ordalydelse och inte ges en lagförklaring och tillämpning, där »förtrycket nämns försvar och rätt är det som lyckas», och att likhet inför lagen är och blir en teoretisk fråga.

Det är möjligt att domarmaktens grundlagsskydd i enlighet med Eek och Sparre fått ett skydd som både mot allmänhet och riksdagen är eller varit framme vid en »domaremaktens politiska supremati; ett fritt spelrum är lämnat dennas egna maktsträvanden och för hävdandet genom dömandet av de politiska värderingar som besjåla domarkåren och enskilda domare».

Om detta är fallet och om man tar del av hur lite svenskt rättsväsen givit uttryck åt att följa svensk grundlag i domar och tillämpning, får man ett starkt intryck av att professor Eek har rätt, och då bör grundlagberedningen eller Kungl. Maj:t på det sätt som gäller för en ändring framlägga erforderliga förslag till en rättelse.

De förslag till fastighetsbildning, som föreslås i prop. 1969:128, jordabalk, jakt och fiske m. fl. aviserade förslag, bör alla avslås eller vila till dess att kronans ägande etappvis blir kartlagt och enskilda för otillbörliga intrång blivit krävda på den ersättning till kronan, som i varje fall inte bör bli lindrigare än på 1600-talet. Om kronan får tillbaka sin mark bör huvuddelen av byggnads- och annan mark, fritids- och miljöfrågor, naturverkets kostnader elimineras m. m., och olika kostnader för samhällsarbetet komma på en rimlig nivå, eftersom dispositions- och nyttjanderätt för samhällsviktiga intressen kan få disponera erforderlig del av den av kronan ägda egendomen. Men lika viktigt som detta är att samhället måste med kraft följa och hävda vad som i grundlag är föreskrivet. Om samhället i dag inte vill göra samma misstag som liberalismen: »Att just statsmaktens underlåtenhet att gripa in på det ekonomiska området skulle lämna fältet fritt för privata maktkombinationer var vad liberalismen förbisåg, och i det fallet såg den mindre skarpt än merkantilismen hade gjort. Detta var ett av dessa både teoretiskt och praktiskt mest ödesdigra förbiseenden» (Eli F. Heckscher). Det förefaller som dagens samhälle kommer i samma situation om vi inte har mod, kraft och vilja att hävda jämlikhet i föränderlighetens samhälle. Här gäller det att vilja och handla.

Olika personer har med olika ord format frågan och konstaterat, att staten är ingen personlighet, icke något levande, förnimmande och tänkande väsen, som kan tänka i ens ställe, vilja och handla för andras räkning och jämväl bära ansvaret för handlingarna. Det finns ingen statsvilja, eftersom staten i och för sig saknar förmåga att tänka och vilja. Vi alla nyttjar olika inrättningar, där den enskilde måste lära sig att ta ansvaret och med sina tankar, vilja och handling ta och ge uttryck för en målinriktning. En grundlag, överenskommelse och färdriktning, är liksom en prickad led där fyrbåkar varnar och anger farleden.

Det är väl självklart att den politiska demokratin utan den industriella demokratin icke kan ge den kraft åt viljan att befrämja samhällsnyttan som borde finnas. Men om så är kan ändock en levande grundlag stävja ekonomiskt och rättsligt godtycke och åt ett helt folk ge garantier för olika värden som vi alla skall kunna tillgodogöra oss.

När Hjalmar Branting i sitt medborgartal bl. a. betonade att vi skall segra med övertygelsens vapen, kan man väl i dag säga att grundlagens värde, bostädernas, fritids- och naturvårds- samt miljöfrågorna, hälso- m. fl. frågor är något vi måste övertyga människorna om. Ty de är livsfrågor för människor, för fauna och flora. Det är orimligt att samhället, kronan, genom grundlag har dessa enorma sjöområden, mark och naturvärden och under demokratins halvsekel underlåtit att ta dem i besittning, nyttja dem för överhängande och brådskande behov, för mänskliga rättigheter att få en bostad, miljötrivsel, renare vatten och luft och sätta människan i centrum. Om byråkrati och centralisering fört till »experternas» oförmåga att lägga bedömningen av folkets behov och vilja i händerna på en handfull människor som skall utreda, utforma, vara remissorgan, lagstiftande och beslutande organ, vilka tror sig bäst veta vad folket tänker, vill och önskar, utan att de med sina oftast mycket goda inkomster inte förstår de problem som de bredare folklagen brottas med i sitt dagliga liv, uppstår konflikter mellan vad som synes ske och vad som sker, och teoretikerna kan ofta handla som i sagan om kejsarens nya kläder, och det är svårt att få någon som konstaterar vardagens nakenhet. Detta synes vara förhållandet i fråga om vår grundlag, ekonomiska och sociala förhållanden i rätten till bostad och ren luft, vatten och miljö. Kan vi med stöd av grundlagen berika tillvaron för medborgarna, och har vi respekt för grundlag och vilja till jämlikhet måste denna samhällsvilja även våga gripa in och ge åt vårt folk vad sedvanerätt och grundlag förutsåg skulle kunna ges åt hela vårt folk.

I särskild motion göres hemställan dels beträffande tolkning och ändring av grundlag, dels beträffande visst grundlagsskydd för ämbetsmän.

Med hänvisning till vad ovan anförts, landslag och grundlag, och under förutsättning att Kungl. Maj:t icke återkallar prop. 128 eller aviserade propositioner i fråga om sakrätterna, hemställes,

att riksdagen måtte besluta,

att med hänvisning till landslag och regeringsformens 77 och 78 §§ avslå Kungl. Maj:ts proposition 1969:128 jämte aviserade kommande propositioner i fråga om sakrätter, samt

att uppdraga åt Kungl. Maj:t att genom kommissioner eller på annat sätt skyndsamt göra en förteckning av samtliga kronan tillhöriga egendomar och utan tidsutdräkt återkräva dem till kronan jämte ersättning för egenmäktigt nyttjande.

Stockholm den 14 januari 1970

John Lundberg (s)
